

sítése, a felzárkóztatás és a gazdasági-társadalmi fejlődést támogató szakképzés kialakítása. Eszközei: az állami működtetésbe vétel (KLIK, tankerületek), a kiadások visszafogása (szektorálisan a GDP arányában történt ráfordítás a 2010-es 3,6%-ról 2013-ban 2,3%-ra csökkent), a pedagógus életpályamodell bevezetése (központi bérfinanszírozással és bérrendezéssel), a duális képzés alkalmazása a szakképzésben. Valószínűsíthető azonban, hogy a fenti célokat egyáltalán nem vagy csak részben éri el az oktatási kormányzat. Az egyetemi kar bevonása a helyi feladatok ellátásába csak részben sikerült. Kulturális és köznevelési téren olajozott az együttműködés, az emberi erőforrás-fejlesztés, a romák felzárkóztatása tekintetében is vannak eredmények, ám a kar városi kormányzásba való bekapcsolódása és a közös pályázati projektek megvalósítása kapcsán némi hiányérzetünk támadhat. A harmadik fejezetből – *Nyalábok és sugok* –

az egyházak, a civil szervezetek közszolgáltatásokban betöltött szerepéről, a köztemetők üzemeltetéséről, a közrend-közbiztonság helyzetéről és a lokális gyermekvédelmi hálóról kaphatunk részletes és pontos képet.

Az olvasó számára úgy tűnik tehát, hogy a helyi közszolgáltatás-szervezés rendjét erőteljesen megváltoztató folyamatokat vizslató – az egyetemi oktatók, a kutatók és a gyakorlati szakemberek által elvégzett – empirikus kutatás arra jutott, hogy az önkormányzati feladatelvonás, az igazgatási szintek közötti felelősségmegosztás új rendszerében – ha nehezen is –, Hajdúböszörmény megtalálta a maga *modus vivendijét*. (Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó szerkesztők: *Gyűrűk és sugarak. Mit nyújt egy magyar város? Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2014, 344 p.*)

Pénzes Ferenc
egyetemi adjunktus,

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Krízis és növekedés az Európai Unióban

A második világháború után – igaz, mélyre zuhant bázisról – tartósan gyors növekedést mutatott fel kontinensünk politikai értelemben vett nyugati fele, megtámogatva a Marshall-tervben rendelkezésre bocsátott pénzügyi erőforrásokkal; ez volt a német, francia, olasz gazdasági csoda korszaka. Ekkor még a szovjet érdekszférába bevont országok is gyors újjáépítési növekedést produkáltak, de a kelet-európai gazdasági modell hamar elérte teljesítőképessége valódi határait, míg a gazdasági integrációt felépítő nyugati demokráciák az újjáépítési szakasz lezárultával is gyors fejlődésre lettek képesek. Ez azonban a múlt: az utóbbi években az immár kibővült Európai Unióban gyengélkedik a növekedés. Ám *Hal-*

mai Péternek az Akadémiai Kiadónál 2014-ben kiadott könyvének címével ellentétben az Európai Unió nincs krízisben, azaz folytathatatlan rendkívüli helyzetben. Nem is ez a mű központi témája, hanem az a fejlemény, hogy az európai integráció országainak többségében mélyre esett a gazdaság *természetes*, avagy *potenciális* növekedési képessége.

A potenciális kibocsátás és annak növekedése a makrogazdasági értelemben fenntartható, tehát inflációt nem gerjesztő és a munkanélküliségi rátát annak természetes mértékén megtartó hipotetikus pályára vonatkozik. Mint ilyen, eltér a tényleges GDP-szinttől és annak aktuális változásától, vagyis minden pillanatban kisebb-nagyobb rés áll fent az aktuális kibocsátási szint és a számított potenciális szint között (*output gap*). A tényleges növekedési adatok mögött ugyanis mindig

megtalálhatók egyedi tényezők, ciklikus hatások, akár gazdaságpolitikai beavatkozások, amelyeket ökonometriai módszerekkel kiszűrve juthatunk el ehhez a bizonyos potenciálhoz.

Halmi Péter elemzésének középpontjában az a jelenség áll, hogy a 2008-as gazdasági-pénzügyi válságot követően az európai potenciális növekedés üteme megtört, és a válság lezárultával sem állt vissza az eredeti pályára. Ez bizony komoly eltérés a világ más térségeihez, különösen pedig Európa hagyományos viszonyítási pontját, utolérési célját jelentő Egyesült Államokhoz képest: az amerikai gazdaság is recesszióba került 2007 után, de előbb tért vissza a gazdasági teljesítmény a krízis előtti szintre, potenciális növekedési üteme is csaknem teljesen helyreállni látszik. Ezzel szemben Európában – elég széles országonkénti szóródást mutatva – gyenge maradt a konjunktúra, és a hosszabb távú előrejelzések szerint tartósulhat a stagnálásközeli állapot.

A szerző a saját modellszámításainak bemutatása és elemzése előtt alapos áttekintést ad a gazdasági növekedési elméletek klasszikusainak és továbbfejlesztőinek eredményeiről. Különösen azokat emeli ki, amelyek a nemzetgazdaságok induló fejlettségi (jövedelmi) állapotában meglévő különbségek mérséklésére, azaz a *konvergenciára* vonatkoznak. A korábbi elméletek (és a köznap gondolkodás) alapján az várható, hogy a kevésbé fejlett gazdaságok az előttük járóknál gyorsabban növekednek, vagyis különösebb előfeltételek nélkül is bekövetkezik a konvergencia. Volt is erre számos példa, hiszen a fejlettebb, gazdagabb országokból beáramló tőke és az onnan átvethető, lemásolható technológia gyorsíthat a fejletlenebb gazdaság növekedésén. Ám a világban mégsem tűnt el a fejlettségbeli különbség, sőt a konvergencia helyébe néha divergencia lép.

Az itt bemutatott adatok alapján kimondható, hogy az európai integrációba belépő gazdaságok zöme sokat profitált a közös piacból, majd később az Unióból. Izgalmas kontrafaktuális (azaz a bekövetkező tényekkel ellentétes, a „*mi lett volna, ha nem lépnek be*” szcenáriót feltételező) becslő módszerrel megállapítható, hogy Írország, Lengyelország, a három balti ország tartósan és nagymértékben nyert a tagságból. Hazánk is élvezett bizonyos növekedési és termelékenységi többletet. Kisebbség, de még mindig pozitív hatás mutatható ki a csehek esetén, míg Görögország esetében nem segített a tagság. A lényeges különbségek nyilván az eltérő nemzeti gazdaságpolitikákkal is összefüggnek: a görög kormányok populista, felelőtlen politikái mellett nem nagy meglepés a felzárkózás elmaradása.

Egészében véve azonban jól működött a 20. század közepén kialakuló európai növekedési modell, amely a nagyfokú külkereskedelmi nyitottság, a pénzügyi integrálódás, a technológia adaptáción is alapuló gyors termelékenység-növekedés pillérjein nyugodott. Azonban ez a modell kimerítette lehetőségeit, Európa immár nem képes konvergálni a rugalmasabb amerikai gazdasághoz. Átmeneti népességnövekedést követően hamarosan csökken a népességszám (nagy országonkénti eltérések mellett), és a gazdasági növekedés többi magyarázó tényezőjének alakulása is a potenciális növekedés tartós gyengeségét vetíti elő. A szerző nem részletezi számításában a magyar esetet, de az látható, hogy mi az új tagállamok csoportján belül a „sebezhető” alcsoportjába tartozunk Bulgáriával, Romániával és (talán) Szlovéniával együtt. Ebben az alcsoportban a térség szempontjából min-tának, *benchmarknak* tekintett fejlett nyugat-európai országokhoz való közebb kerülésnek gyengék az esélyei.

Meglehetősen borús ez a kép. Ahogy a szerző fogalmaz: „A magyar növekedési potenciál már a válság előtt, az EU-csatlakozás után csökkenésnek indult, s megfeleződött. A krízis kitörése után tovább csökkent, majd három éven át gyakorlatilag megszűnt. Annak dinamikája csak 2016-ban éri el az 1%-ot. Minthogy a kibocsátási rés negatív előjelű, az aktuális növekedés dinamikája átmenetileg magasabb lehet a jelzett ütemnél. Ám fenn tartható, dinamikus növekedési pálya csak a potenciális növekedés ütemét tartósnan növelő strukturális reformok révén lehet elérhető” (201.). Az idézett részből kiolvasható a válasz az olvasóban nyilván felmerülő kérdésre: az egy százalék alatti természetes növekedési ütemet kihozó modellel miként fér meg a 2014-es év örömtelen magas, csaknem négyszázalékos tényleges GDP-növekedése? Nos, mindaddig, amíg a kibocsátási rés negatív, azaz a gazdaság keresleti vagy más egyéb okok miatt a meglevő lehetőségei alatt teljesít, mód nyílik a természetes ütemet meghaladó növekedésre. Esetünkben úgy 2016-ra szűnik meg a képességszintünktől való elmaradás, és onnantól fenntartható módon (például újabb eladósodást vagy inflációs élénkítést nem vállalva) csak 1% körül nőhet gazdaságunk.

Hacsak nem valósulnak meg a növekedési képességet megnövelő strukturális reformok. Az utóbbiak mibenlétét azonban nem fejt ki a szerző, ahogy az utóbbi időszak gazdaságpolitikai gyakorlatát sem értékeli. A számokból azonban látszik, hogy a tőkeállomány, a munkaállomány és az endogén növekedési tényezők közé sorolható intézményi tényezők (jogbiztonság, transzparencia, korrupcióveszély, az erőforrások allokációjának ésszerűsége) terén hazánk jelentős lemaradásba került néhány más új tagországgal szemben. Térségünkben mások már eddig is komoly konvergenciateljesítményt értek el a fejlettebb nyugati társadalmakhoz viszonyítva, és hosszú távú kilátásaik is jobbak. A magyar vonatkozás a műben alapvetően az európai dilemmák részeként jelenik meg, így hazai teendőink kifejtését nem is kérhetjük számon a szerzőn, aki így is vastag művet tett le az olvasó elé. A benne foglalt tényanyag és a bemutatott projekció továbbgondolásra szorítja az olvasót. (Halmai Péter: *Krízis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014. 370 p.)

Bod Péter Ákos

DSC, tanszékvezető egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem

Levél a szerkesztőnek Kende Péter könyvéről

Kedves Sipos Júlia! Ön arra kért engem, hogy írjak ismertetőt Kende Péter: *Magyarság, zsidóság, emberiség* című, a Kalligram Kiadónál idén tavasszal megjelent könyvéről. Ez a kötet a szerző magyar nyelvű munkásságából válogatott életműsorozat befejező darabja, s indokoltnak tűnik ezt együttesen figyelembe venni. (Még 2013–14-ben *A kommunizmus és*

a magyar társadalom; Államiság a kommunizmus után; Nemzetek és népek Kelet-Európában) A megjelent négy kötet esszéi taglalják a kapitalizmus, a szocializmus, a magyar történelem, Kelet-Európa, az államiság, a köztársaságiság, magyarság, zsidóság, és még számos politikai eszme és tapasztalat feszítő kérdéseit. A hosszú évtizedek során született, kritikusan újraolvasott és jelzetten korrigált szövegeket áthatja a párizsi szem is, azaz nemcsak itt élőként, hanem más nézőpontból is megfogalmazott, jellemzően egyéni szemlélet. Ezért